

музичного життя Закарпатського регіону, вона дає можливість більш об'єктивно і цілісно відтворити процеси розвитку української музичної культури міжвоєнного двадцятиліття і відкриває перспективи для подальших досліджень.

1. Державний архів Закарпатської області, ф. 72, оп. 2, спр. 5, арк. 6.
2. Календар "Просвіти" на 1923 р.к. – Ужгород, 1922
3. Недзельский Е. Угро-русский театр. – Ужгород: Уніо. 1941
4. Милославский П. Хоровое пение на Подкарпатской Руси // Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. – Ужгород, 1936. – С. 126-131.
5. Русин. – 1923. – 29 декабря.
6. Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 р. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993

Tatyana Rosul

TRANSCARPATIA THE CONCERT LIFE IN THE 20-30-th OF THE XXth CENTURY

Various forms of concert activities of the Transcarpatian cultural-instructive societies, theatres, performing groups and also performance of the foreign artists is being examined in the article. The object of studying is worked out as a part of the whole process in the ukrainian history of music, but not isolated. Observers relation renaissance tendencis in the art with national elate.

Романа Дудик, Володимир Пірус

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ("СІЧ", "СОКІЛ", "ПЛАСТ", "ЛУГ", "КАМЕНЯРІ") НА ПРИКАРПАТТІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Науково-дослідницька думка передбачає не лише вивчення, аналіз, переосмислення вже відомого, з точки зору нового етапу розвитку людського суспільства у різних його сферах, зокрема культурології, а й постійний пошук, відкриття тих "білих плям", без посилання на яких неможливе повне розуміння глибини коріння, багатства, розмаїття духовних цінностей народу. Дослідники, які зверталися до вивчення тогочасного музичного життя, змушені були дотримуватися цілої низки офіційних ідеологічних догм і нормативів. Внаслідок цього, сформувалося дещо викривлене уявлення про етнорегіональні процеси початку ХХ століття, які вимагають у сьогоденні відтворення істинної та повної картини функціонування й розвитку музичної культури Прикарпаття. Освоєння цих багатств необхідне не лише для порятунку і подальшого збереження вітчизняної музичної культури, а й для збагачення світової культури.

Враховуючи специфіку розвитку діяльності культурно-освітніх товариств на Прикарпатті початку ХХ століття, зокрема "Січі", "Сокола", "Пласту", в праці застосовано джерело-краєзнавчий принцип викладення матеріалу.

Рудюк, В. Пірус. Культурно-мистецькі тенденції в діяльності молодіжних організацій ("Січ", "Сокіл", "Піласт", "Луг", "Каменярі") на Прикарпатті першої третини XX століття

Суттєві сторони становлення січового стрілецтва і стрілецької пісні на Гуличині вже знайшли певне висвітлення в ряді історико-краєзнавчих, культурологічних праць вітчизняних дослідників: І.Боберського, Я.Гриневича, О.Тисовського, Ф.Колесси, Л.Лепкого тощо. Коло питань, пов'язаних з подальшим розвитком культурно-мистецьких тенденцій в діяльності молодіжних організацій, порушується в розвідках музикознавців, культурологів В.Витвицького, О.Залеського, сучасників О.Правдюка, Я.Михальчишина, П.Арсенича, В.Подуфалого та інші.

Проте при наявності значної кількості наукових розвідок, ми все ж знаходимо нові архівні матеріали, що містять чимало новітніх даних про особливості розвитку культури на Прикарпатті в молодіжних товариствах.

Мета дослідження полягає у виявленні наріжних регіональних тенденцій і конкретних форм хорового життя Прикарпаття, у визначенні місця стрілецької пісні у загальнонаціональному культуротворчому процесі, у виявленні її суттєвих сторін формування та розвитку в системному взаємозв'язку з традиційним побутом народу, його історією і культурою. Головним завданням є виявлення закономірностей розвитку культурно-мистецьких тенденцій в діяльності молодіжних товариств Прикарпаття в контексті загальнонаціональної музичної культури; визначення напрямів індивідуальних творчих пошуків творців стрілецьких пісень.

Початок XX століття у Галичині ознаменувався боротьбою українців за ліквідацію польського панування і створення з усіх українських земель національно-територіальної автономії в складі Австро-Угорщини.

Напередодні Першої світової війни Галичина входила до складу Австро-Угорської імперії. В таких умовах боротьба передових діячів українського народу спрямовувалась на те, щоб вирватись з-під "опіки" сусідів і з'єднатись із Придніпрянською Україною, утвердити суверенну самостійну державу, не залежну ні від Австро-Угорщини, ні від Польщі, ні від царської Росії.

У вирі Першої світової війни розпалась Австро-Угорська імперія. Західноукраїнські землі, що входили в її склад, волею народу були об'єднані в Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР, 1918). Проте в результаті збройної боротьби, незважаючи на героїчні жертви та патріотизм українського громадянства, Польща захопила всю Галичину (1919-1939 рр.).

Історична доля українського народу в Галичині склалася таким чином, що він, віками роз'єднаний, змушений був вести безперервну боротьбу за збереження своєї культури, мови, народних звичаїв, за виживання як національної одиниці.

Суспільно-політичні рухи в Галичині позитивно впливали на формування національної свідомості населення Прикарпаття. Гостро ставала потреба у створенні культурно-просвітницьких товариств, видавництв, які відстоювали

інтереси, права і свободи народу, активно сприяли процесу цілеспрямованого розвитку музичної культури.

Одним з найвагоміших чинників національного “виховання молоді була її активна участь в діяльності різноманітних молодіжних організацій (“Сокіл” [1, с.3], “Січ” [2, с.1], “Пласт” [3, с.3] та інші. Їх називали “руханково-спортивними” та “пожежно-руханковими” товариствами, вихідні положення яких становили комплексну систему морального, естетичного та військово-спортивного виховання. Про потребу руханково-пожежних товариств писав уперше Василь Нагірний у “Батьківщині” 1886 року, а рік пізніше намісництво дало дозвіл на створення товариства “Сокіл” [4, с.2]. Але загальне настроєння нашої держави, крім одиниць, стояло осторонь і не було зацікавлене цим рухом. Зміна наступила аж у 1892 році, коли В.Нагірний виголосив у Станіславові доповідь про потребу створення таких товариств, та коли до Львова приїхали того самого року 200 чеських соколів на 25-літній ювілей польського “Сокола”. На пошану чеських гостей львівський хор “Боян” (диригент, проф. В.Шухевич) підготував концерт, який мав великий успіх, а десять днів після концерту відбулись засновні збори [5, с.431-435].

Одним із важливих напрямів діяльності “Сокола” вважалася спортивно-масова, фізкультурно-оздоровча та військова підготовка. У центрі уваги роботи гуртків “Сокола” були питання організації культурного дозвілля молоді [6, с.29]. Так, в Коломиї 8 березня 1911 року місцеве товариство “Сокіл” влаштувало “Вечір співу і руханки”. Його хор під орудою Г.Головки виконав такі твори, як “На воді” Ф.Мендельсона, “Ой, що ж бо то за ворон” М.Лисенка, “Весільні пісні” І.Біликовського, “Пролог” з опери “Роксоляна” Д.Січинського [7, с.6].

На Коломийщині Кирило Трильовський разом з Дмитром Соляничем пробували заснувати першу “Січ” взимку 1899-1900 роках в селі Устя Снятинського повіту. Деякі перешкоди намісництва й мобілізація Солянича до військової служби призупинили на короткий час здійснення цього задуму. Його довершив 5 травня 1900 року в селі Завалля Снятинського повіту Кирило Трильовський разом з місцевими селянами Миколою Недельком, Дмитром Одинським та іншими [8, с.9].

Молодому організаторові “Січей” Кирилу Трильовському (1864-1941), (тоді ще студентові права), прийшла велика ідея: створити в українських селах таку організацію, яка пригадувала б народові давню історичну Запорізьку Січ з її демократичними вольностями. Ідея втілювалась в життя: в товаристві велася велика просвітня робота, спрямована, передусім, на пробудження національної свідомості, на патріотичне виховання підрастаючого покоління, формування готовності й волі до розбудови самостійної України. В цій організації молодь проходила спортивну і військову підготовку, виховувалась у дусі вірності народним традиціям.

П'юдик, В. Пірус. Культурно-мистецькі тенденції в діяльності молодіжних організацій ("Січ", "Сокіл", "Пилст", "Луг", "Каменярі") на Прикарпатті першої третини ХХ століття

"Січ" існувала в усіх повітах Прикарпаття, вона знайшла найсприятливіший ґрунт і набрала великого розмаху в Станіславівщині й Коломийщині, а її крайові свята відбувалися в Коломії (1902, 1906, 1909 рр.) [4, с.455], Станіславові (1910) [9, с.6-7] та у Снятині (1912) [10, с.296]. Для створених осередків "Січей" К.Трильовський видав у 1906 році в Чернівцях під псевдонімом "Січовий Батько" укладений ним "Збірник пісень патріотичних і січових" [11, с. 139]. Січові гуртки активно брали участь в організації концертного життя краю. Так, на Снятинщині в с. Балки на початку ХХ століття був створений при товаристві молодіжний хор "Сокіл" [12, с.4]. "Січ" у с. Пукові Рогатинського повіту була зразковою для всіх та інших "Січей" повіту [13, с. 237-239] – при ній діяв славний духовий оркестр під керівництвом Івана Дідича. Оркестр брав участь у так званому "Шевченківському здвигу" 28 червня 1914 р. у Львові [14, с.6]. Альманах "Гей, там на горі Січ іде" подає, що в 1908 році село Вікторів наважалося найсвідомішим і найкраще зорганізованим селом Станіславівського повіту [15, с.532]. А 29-30 травня 1910 року в Станіславові було відсвятковано десяти роковини існування та діяльності "Січей", де участь брав організований при товаристві мішаний хор [9, с.6].

Товариство "Січ" в скорому часі поширилося на Гуцульщину, одним із основних завдань якого було сприяння розвитку морального та естетичного виховання, духовному збагаченню молодого покоління. Перше таке товариство було засновано 1903 року в селі Жаб'є [16, с.430] (нині смт. Верховина), а його головним натхненником, безмежно відданим українській справі, став Юрій Соломийчук-Юзенчук. Завдяки його наполегливій праці вся Гуцульщина покрилася густою сіткою "Січей", яка поширила по гірському краю свої культурно-виховні впливи як на молодь, так і на старше покоління.

Варто зазначити, що з 1910 року стрілецькі товариства поповнились пластунами-вихованцями народних шкіл, гімназій, які об'єднувались ще в шкільні роки у курені, сотні, чети й гуртки. Вони загартовували себе фізичними вправами, спортивною підготовкою. Поряд з цим займались і музичною діяльністю, яка досягнула широкого розмаху в 20-х рр. ХХ століття.

Як писала в своїх спогадах С.Тобілевич: "Зорганізоване в одно ціле твердою дисципліною та спільним життям у протяг світової війни, українське січове військо, оселившись на Україні й роздивившись навколо, що тут діється, взялось негайно до праці. Незабаром серед селянства розійшлись чутки одні під других чудніші: вони вчать [...], вони лічать хворих, вони посилають своїх людей на роботу в поміч удовам і недужим []. Позаводили свої крамниці, дають селянам світло, роздають книжки [...]" [17, с.6-7]. "Під проводом отаманів стрілецтва, з участю знавців свого діла: артистів, малярів, співців і музик, позаводили вони виклади шкільної науки для дітей і дорослих, відчити та

світляні картини, концерти, театральні вистави й народні гулянки. Було створено спільною працею велике діло культури, що зацікавило й приваблювало до них усю околицю” [там само, с.7-8].

Зародження і становлення самодіяльного дитячого та молодіжного об’єднання “Пласт” тривало з 1910 до 1912 рр., згодом продовжило свою діяльність з 1915 року. Історик М.Грушевський зазначав: “У сфері освітній і народно-організаційній дав себе знати незвичайний розвій читалень Просвіти і товариств гімнастичних, так званих “Січей” і “Соколів”, які нечувано зворушили народні маси, розбудили в них бажане знання, освіти, інстинкти організації й солідарности” [18, с.515].

Варто зазначити, що 1 березня 1913 року в Львові було засновано Товариство Українські Січові Стрільці (УСС) [там само, с.442]. Ця дата має велике історичне значення, бо це вперше від віків українці почали відновлювати свою військову силу. Навіть пластуни віком від 16-го року життя вступали до військової формації УСС та відправлялися на фронт. А на політичній арені, австрійський уряд дозволив організовувати окремі військові частини УСС, які в складі австрійської армії боролися з царським військом, а пізніше ввійшли в склад Української Галицької Армії. Проте зусилля українського війська не дали позитивного результату. Російська армія була розбита, і Галичину окупувала Польща.

Потребує належної уваги і діяльність молодіжних організацій, утворених у 20-х роках ХХ століття. Так, Перша світова війна припинила діяльність “Січі”, лишень в 1925 році замість неї виникла незалежна організація української поступової молоді “Луг”, яка проіснувала два роки. Згодом ідейним продовженням “Січі” та “Лугу” була “руханково-спортова” організація – “Каменярі” – Союз Української Поступової Молоді ім. М.Драгоманова, заснована 1931 року у Львові. Кличем “Каменярів” було: “Літо для спорту, зима для науки”[5, с.441]. Так, в с. Павелче (нині Павлівка) Станіславівського повіту у 1923-1924 роках директор школи Василь Кульматицький зорганізував самостійний пластовий полк, що скоро і непомітно переорганізувався в юнацький пластовий курінь із порядковим числом “45” [20, с.715]. Вони мали хор – “шістнадцятку”, який щорічно на Різдво ходив колядувати, та з вертепом під свято Йордану збирали “коляду” у фонд товариства “Охорони воєнних могил” і “Рідної школи”. Дуже діяльним був багаточисленний “Сокіл” села Блюдники [15, с.507], який влаштував народні фестини з великою і цікавою програмою. До участі у фестинах запрошували гостей: духовий оркестр з с.Єзупіля [15, с.517] (диригент Іван Козак) та оркестр з с. Острова (диригент Іван Сова). В Станіславівському повіті в с. Тумирів [там само, с.686] існувала молодецька організація “Сокіл”, при якій був організований хор під орудою інженера Остапа Дерлиці, згодом Василя

Сагайдаківського (він одночасно вів хори в сусідніх селах Деліїв і Кремидах, які з успіхом виступали на концертах). У с. Узінь діяльним був "Сокіл" [15, с.693], який об'єднував в собі і хор, і аматорський театральний гурток, і ганцювальний гурток, і танцювальну групу національних танців під керівництвом Михайла Бойчука та Миколи Устинського.

Каменярські союзи названо іменем М.Драгоманова за його особливі заслуги перед українським народом. Союзи сприяли пробудженню українського селянства до національного, політичного та культурного життя. Символічну назву "Каменярі" взято з поеми І.Франка, що мало бути для членів союзу прикладом ідейних борців у поборюванні всіх перешкод до поступу та промощення нового шляху до кращого життя сучасних і майбутніх поколінь. Назва "Каменярі" мала давати напрям організації у вихованні її членів чесними та ідейними українськими громадянами. У звіті 1933 року сказано, що каменярських союзів лише в Коломийському повіті було 24. Цікаво відзначити, що окрім самоосвітньої діяльності кожен союз повинен був кожного року влаштовувати декілька концертів або святкових академій для вшанування визначних постатей української культури (Т.Шевченка, І.Франка, М.Шашкевича) чи важливих історичних подій з життя народу тощо.

Слід зауважити, що найкращим союзом "Каменярів" був союз у селі Балинцях тодішнього Коломийського повіту (нині Снятинського р-ну), заснованого в серпні 1931 року, і не тому, що він розпочав каменярський рух у повіті, але за його творчу активність. У звіті на зборах (16 жовтня 1932 року) було сказано, що гільки тут за перший рік свого існування проведено 8 аматорських вистав, 4 концерти, 1 фестину [5, с.451]. Союз відзначався ще й тим, що мав власний духовий оркестр в кількості 24-х музикантів під керівництвом колишнього капелмейстера австрійського війська проф. Ф.Барана з Коломиї. Каменярський рух у Коломийському повіті, що розпочався в с. Балинцях (1931 р.) [5, с.553], швидко поширився і знайшов багато прихильників. До його розвитку найбільш спричинився заснований у грудні того ж року Повітовий союз у Коломиї, котрий протягом цілого року повів за собою ряд новостворених "Каменярів" в інші села: Королівку, Корнич, Космач, Вербіж Вижний (нині Верхній Вербіж), Іспас (нині Іспас), Годи, Коршів, Матіївці. В той період проводились заходи щодо заснування місцевих союзів в таких селах, як: Воскресінці, Остапівці, Фатіївці, Слобода Лісна, Ключів Великий, Замулинці та Шепарівці. Так, в Коломийському повіті при союзах існували 7 хорових колективів, 14 аматорських гуртків та секція національних танців села Воскресінці [там само, с.452].

За сім років свого існування організація "Каменярі" охопила майже всі повіті Прикарпаття, надзвичайно поширеною вона була й на Рогатинщині 1936 року. За такий малий період організація встигла охопити 37 осередків [13, с.228].

Каменярі організовували лекції, на яких вивчали історію України, життя та діяльність видатних українських діячів. Окремі з організацій мали свої бібліотеки, аматорські гуртки, хори й оркестри.

Щирими українськими піснями, запальними “руханковими вправами” аж до середини 30-х років шумів “Луг” на Товмаччині, організований Іваном Гудзьо [20, с.870]. Для розвитку та пропаганди української пісні товариства власними силами організовували літературно-музичні вечори, концерти, фестини, товариські забави з музикою і танцями.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що музична діяльність культурно-просвітницьких товариств на Прикарпатті в 1918-1939 рр. мала великий вплив на розвиток духовної культури, національної свідомості. Незважаючи на воєнні дії, розруху, зміну державного устрою, їх діяльність була спрямована не тільки на збереження національної музичної культури, але й створення нових її різновидів. Це особливо стосується періоду визвольних змагань, який посприяв створенню нових молодіжних, напіввійськових формацій “Пласт”, “Луг”, “Каменярі”. Видатний український педагог та громадський діяч Степан Сірополько зазначав: “Отже стає черговим завданням плекати нашу пісню, – утворювати скрізь – по селах і містах – хор, який не тільки допоможе більш глибоко та зрозуміло вчути свою рідну пісню, але й сприятиме розвитку почуття єдності та громадської солідарності” [21, с.120].

Розглянувши культуротворчий напрямок діяльності січового (молодіжного) руху, можна з впевненістю твердити, що він був вагомим засобом національного виховання. Однією з його особливостей є те, що рушієм були справді народні прагнення, народжені з глибини української культури.

Таким чином, підсумовуючи, варто зазначити, що культурно-мистецькі тенденції в діяльності молодіжних товариств “Січ”, “Сокіл”, “Пласт” впливали на розвиток духовної культури, національної свідомості, і, незважаючи на воєнні дії, розруху, зміну державного устрою, їх діяльність була спрямована на створення нових молодіжних, напіввійськових формацій – “Луг”, “Каменярі”, що свідчило про подальший розвиток активних культуротворчих процесів у регіоні.

1 ДАІФО. ф.2. оп.3, спр.119, арк.3-10

2. “Січ”, товариство гімнастичне і сторожи огневої Статут. – Коломия: Накл. Т-ва “Народних спілок”, 1902. – 10 с.; 1908. – 11 с.; 1919. – 31 с.

3. Тисовський О. Пласт – Львів, 1913. – 45 с.

4. ДАІФО. ф.8, оп.1, спр.50

5. Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле – Філядельфія, 1988. – 959 с.

6. Боберський І. Забави і гри рухові. – Львів. 1905. – 29 с.

7. Повніки // Діло. – 1911. – Ч.53. – С.6.

Рудик, В. Пірус. Культурно-мистецькі тенденції в діяльності молодіжних організацій ("Січ", "Сокіл", "Пласт", "Луг", "Каменярі") на Прикарпатті першої третини XX століття

■ ДІАФО, ф.2, оп.1, спр.537. – 27 арк.

♥ Новинки // Діло. – 1910 – Ч.118. – С.6-7.

10 Городенщина. Історико-мемуарний збірник – Нью-Йорк–Торонто–Вінніпег. 1978 – 871 с.

11 Арсєнич П. Засновник "Січі" на Покутті // Дзвін – Львів: Каменярі, 1992. – №3-4. – С.139-141

12 Іванюк М. Краса Снятинщини. Гаслова Енциклопедія – Детройд, 1982. – 230 с.

13 Рогатинська земля. Історія і сучасність – Львів–Рогатин, 1995. – 287 с.

14 Новинки // Діло. – 1914 – Ч.142. – С.6-7.

15 Альманах Станіславівської землі: 36 матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985 – Т.2 – 900 с.

16 Домашевський М. Історія Гуцульщини – Чикаго. 1975 – Т.1 – 499 с.

17 Тобілевич С. Рідні гості. Спогади з побуту українських січових стрільців на степовій Україні. – Львів–Київ, 1922. Накладом т-ва "Червона калина" – С.6-8.

18 Ірушевський М. Ілюстрована історія України. – Київ–Львів, 1913. – 551 с.

19 Л.Л. В чотирикутнику смерті (Передріздвяні спомини з 1919 р.) // Літопис Червоної Калини, 1930, річник П. – С.3-4.

20 Альманах Станіславівської землі: 36 матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. – Т.1. – 959 с.

21 Сірополько С. Естетичне виховання // Народня Просвіта – Львів, 1924 – Ч.8. – С.119-120.

Romana Dudyk, Volodymyr Pirus

CULTURE AND ART TENDENCIES IN THE ACTIVITY OF SUCH YOUTH SOCIETIES AS
("SICH", "SOKIL", "PLAST", "LUH", "KAMENYARI") PRECARPATHIAN REGION IN THE
FIRST PART OF THE XXth CENTURY

Culture and art tendencies in the activity of such young societies as "Sich", "Sokil", "Plast" influenced on the development of spiritual culture, national awareness and spite destruction, changes of state society, their activity was directed to creation of such halfmilitary formations "Luh", "Kamenjari", that gives the evidence of the fourth development of active art process in the region.